

TOPLUMLARDA FİZİKSEL PARADAN DİJİTAL PARAYA GEÇİŞ: BİTCOİN ÖRNEĞİ

Bülent ÇİZMECİ¹
İbrahim Hakan GÖVER²

ÖZET

2019 yılı sonunda ortaya çıkan COVID-19 küresel salgınıyla birlikte tüm dünyada elektronik ve dijital ürünlere olan ilgi ve talebin belirgin bir biçimde artmış olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Artık alışveriş ve ödemelerde fiziksel ortamlar/ürünler yerine elektronik ya da dijital ortamlar/ürünler tercih edilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı küresel salgınlar ve bilişim teknolojileriyle yeniden şekillenen günümüz toplumlarında yeni bir mübadele, yatırım ve ödeme aracı olarak Bitcoin'in durumunu, işlevini ve geleceğini ekonomik ve sosyal açılardan irdelemektir. Çalışmada öncelikle mübadele, para ve ekonomi kavramları tarihi süreci içinde ele alınmış, daha sonra Bitcoin hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilerek konu tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, çalışma kapsamında Türk Halkının Bitcoin algısını öğrenmek üzere ekşi sözlük'teki girişler üzerinden içerik analizi de yapılmıştır. İçerik analizine göre Bitcoin Türk halkı tarafından bir ödeme ve mübadele aracından ziyade bir yatırım aracı olarak algılanmaktadır. Dünyada da Bitcoin algısı bu yöndedir. Bu çalışmanın, Bitcoin'in toplumlarda klasik para anlayışını nasıl değiştirdiğini ve Türk halkının dijital bir para olarak Bitcoin'i nasıl değerlendirdiğini göstermesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Para, Tüketim Alışkanlıkları, Toplum, Bilişim Teknolojileri, Mübadele

SWAPPING PHYSICAL CURRENCIES IN SOCIETY WITH DIGITAL ONES: BITCOIN CASE

ABSTRACT

Following the COVID-19 pandemics, it is a clear fact that the interest and demand to electrical or digital products have been significantly increased in the whole world. Accordingly, electronic or digital means have been preferred and used instead of regular or physical ones. Within this context, the purpose of this study is to investigate, in terms of economic and social aspects, the presence, function and future of the Bitcoin, as a new medium of exchange, payment and investment in today's societies which have been reshaped with global pandemics and information technologies. In the study, concepts of exchange, money and economy were clarified within their historical process, then a discussion, together with a detailed information on Bitcoin, was made regarding its effects on consumption habits. Furthermore, a content analysis was made using the entries of "ekşi sözlük" (sourtimes.org) in order to learn the Bitcoin perception of Turkish people. According to the analysis, Bitcoin mostly perceived as a medium of investment instead of medium of payment and exchange by Turkish people. The Bitcoin perception in the world is also similar to this finding. It is thought that this study will contribute to the corresponding literature by indicating how Bitcoin has changed society's classical approach to money and how Turkish people evaluate virtual moneys in the case of Bitcoin.

Keywords: Digital Money, Consumption Habits, Society, Information Technologies, Exchange.

1. Giriş

Tarih boyunca insanlar ihtiyaçlarını ya doğrudan kendileri karşılamış ya da diğerleri tarafından üretilenleri tüketerek hayatta kalabilmişlerdir. Ancak, binlerce yıl öncesinin ilkel toplulukları günümüz modern toplumlarına doğru evrildikçe bireylerin ve toplumların geçim

¹ Dr. Bülent ÇİZMECİ, Abdullah Gül Üniversitesi, Türkiye. bulent.cizmeci@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-7722-6003

² Öğr. Gör. İbrahim Hakan GÖVER, Abdullah Gül Üniversitesi, Türkiye İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü. hakan.gover@agu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1258-0124

biçimi de değişime uğramıştır. Bu değişimi daha iyi anlayabilmek için bu çalışmada ilgili kavram ve olgular tarihi süreci içinde değerlendirilecektir.

İnsanlığın günümüze kadar gelen evrim çizgisine baktığımızda; ilkel topluluklardan modern toplumlara, homojenden (türdeşten) heterojene (karmaşığa), büyü ve sihirden aklın kullanımına doğru bir geçişin olduğunu görürüz. Aslında tüm bunlar, toplumların kendine özgü geçim biçimi (ekonomi), düşünce biçimi (ideoloji) ve yaşam biçiminin (kültürün) değişiminden başka bir şey değildir. Bir toplumun özelliklerini belirleyen bu üç unsur bir bütünün iç içe geçmiş parçaları olmakla birlikte, içlerinden geçim biçiminin diğerlerine göre daha başat konumda olduğunu söylemek yanlış bir tespit olmaz. Gerçekten de insanoğlu önceleri doğaya karşı pasif bir konumda ve sadece kendi ihtiyaçlarını anlık bir biçimde karşılayabilirken, geliştirdiği alet ve yöntemlerle (teknoloji) doğaya karşı daha aktif bir konuma geçerek ihtiyacından fazlasını üretmeye ve biriktirmeye başlamıştır (Şenel, 1982: 3-4,124). Ancak, bu gelişmeyle birlikte tarihte Pandora'nın kutusu da açılmış ve bu kez biriktirilen fazlanın kimler tarafından ve nasıl kontrol edileceği veya nasıl yönetileceği sorusu gündeme gelmiştir. Tarih boyunca çıkan savaşlar/çatışmalar, kurulan düzenler, özel mülkiyet olgusu, sınıf çatışması, ordu ve silahlanma gibi kavramlar hep bu fazlanın kontrolü veya yönetimi için verilen mücadelelerin doğrudan ya da dolaylı sonucu olmuştur.

Toplumsal yaşamda ekonominin yukarıda belirtilen öneminden dolayı çoğu düşünür bu konuya vurgu yapmıştır. Hiç şüphesiz bunların içinde en çok tanınan ve bilineni Alman düşünür Karl Marx ve onun materyalist tarih anlayışı temelinde kurguladığı çatışmacı kuramıdır. Marx, yakın arkadaşı Engels ile birlikte kaleme aldığı *Komünist Parti Manifestosunda* “Bugüne kadarki tüm toplum tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir” diyerek bu konudaki bakış açısını net bir biçimde ifade etmiştir (Marx ve Engels, 1848: 52). Marx'ın ekonomiyi merkeze aldığı bu genelleyici ve indirgemeci tavır sıkça eleştirilmekle birlikte, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı dikkate alındığında Marx başta olmak üzere çoğu düşünürün ekonomiye neden bu kadar önem verdiği anlaşılacaktır. Maslow, geliştirdiği kuramında insanı belli ihtiyaç ve güdülerin harekete geçirdiğini savunur ve bu ihtiyaçları/güdülerini önem sırasına göre alttan üste doğru sıralar. Yeme, içme, nefes alma ve uyku gibi ihtiyaçlar insana ait en temel fizyolojik ihtiyaçlardır ve bunlar giderilmeden bir üst basamaktaki ihtiyacın giderilmesi düşünülemez (Parıltı, 1999: 271). Ekonomi, insanoğlunun en temel ihtiyacı olan fizyolojik ihtiyaçları karşılamaya yönelik geliştirilmiş sistemli bir faaliyet olduğuna göre ekonominin olmadığı ya da yok sayıldığı bir toplumsal olgu da düşünülemez.

Tüketim, ekonominin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Tüketim kavramı, iktisadi mal ve hizmetlerin insanların ihtiyaçlarını doğrudan tatmin etmek üzere kullanılması şeklinde tanımlanabilir (Arslan, 1990: 153). Günümüzde toplumsal yapı ile ilgili açıklamalarda tüketim kavramına da mutlaka yer vermek gerekir. Çünkü modernleşme ile birlikte pek çok kavramın yanı sıra tüketim kavramında da değişim olmuş ve bu kavram yeni anlamlar kazanmıştır. Tüketim, ihtiyaçların karşılanması ile ilgili basit bireysel bir faaliyet olmaktan çıkmış ve günümüzün kompleks ilişkiler ağına ve anlamlar dünyasına dahil olmuştur (Aydemir, 2005: 1). Bu değişim sonucunda tüketim kavramı yaşadığımız dönemin karakteristiğini dile getirmede önemli ve tanımlayıcı bir rol üstlenmiştir. Tüketim, her şeyden önce bir talep unsurudur. İnsan, ihtiyaçlarına göre talep eden ve tüketen bir varlıktır. Tüketici davranışını tam olarak yordamak zor olmakla birlikte, bu davranışlar üzerinde genellikle sosyokültürel, bireysel ve psikolojik faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir (Mucuk, 2004: 71).

Yukarıda belirtilen bu faktörlere günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeleri de eklemek mümkündür. Kâğıdın ve matbaanın icadı ve geliştirilmesi kâğıt para kullanımında nasıl önemli bir rol oynamışsa, bilişim teknolojilerinin ortaya çıkması ve geliştirilmesi de dijital para kullanımında aynı derecede önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, küresel bir dünyada salgınlar da toplumların ekonomik ve sosyal alışkanlıklarını derinden etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, 2019 yılı sonunda Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkarak kısa sürede tüm dünyaya yayılan ve bilinen bir tedavisi olmadığı için milyonlarca insanı enfekte eden ve yüz binlercesinin ölmesine yol açan COVID-19 küresel salgını insanları birbirinden izole etmiş, birbirleriyle olan fiziki temasını azaltmış ve insanların sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamlarını bilişim teknolojileri üzerinden elektronik yolla sürdürülmelerine yol açmıştır. Virüsün bu etkisi o kadar kapsamlı olmuştur ki; bazı yazarlar tarafından corona virüsün kapitalist sisteme son vereceği bile iddia edilmiştir (Akt. Karakaş, 2020:564).

Toplumlarda ekonominin önemine yukarıdaki gibi değinildikten sonra bir sonraki bölümde ekonomiyle ilintili olarak mübadele ve para kavramları tarihi süreci içinde kısaca ele alınacaktır.

2. Mübadele

Ekonomilerde para ihtiyacını gündeme getiren temel olgu mübadele; mübadelenin altında yatan temel olgu ise toplulukların ulaştıkları farklı gelişmişlik düzeyleridir. İçinde buldukları farklı koşullar nedeniyle kavim ve toplulukların kimi tarıma daha önce geçmiş, kimi avcılıkta daha başarılı olmuş, kimi de çanak çömlek yapımında uzmanlaşmıştır. İş

bölümü/uzmanlaşma ve kaynakların bolluğuna bağlı olarak ihtiyacından fazlasını üreten topluluklar bunları ihtiyacı olan diğer topluluklarla değişim yoluna gitmişlerdir.

Ünlü İskoç düşünür Adam Smith, mübadelenin sadece insana özgü olduğunu savunur ve hiçbir hayvanın önündeki besini diğerindeki besinle değiştirme yönünde bir girişimde bulunmayacağını belirtir. Hayvanların aksine insanlar yaşamak için diğerlerine muhtaçtırlar ve ellerindeki malı diğerlerindekiyle değiştirerek bundan kazanç elde etmek isterler (Smith, 1776: 6-7).

Alman düşünür Karl Marx, *Das Capital* adlı ünlü eserinin ilk cildinde metaların kullanım ve değişim değerlerine değinerek metaların sahibi için değil, başkaları için kullanım değeri taşıdıklarını ve bu nedenle de (piyasada) el değiştirdiklerini belirtir (Marx, 1864: 88).

Ancak tarihi süreç içinde değerlendirildiğinde, ilkel topluluklarda mübadelenin yanı sıra paylaşım sistemi de görülmüştür. Bozkurt Güvenç, ilkel topluluklarda görülen paylaşım sistemini şöyle açıklar: “İlkelerde geçerli olan paylaşma sisteminde, herkes az veya çok bir şeyler bulup getirir ve ortaya koyar: herkes az veya çok ötekilerden bir şeyler alır. Ancak kimin ne kadar az veya çok verdiği, karşılığında ne kadar az veya çok pay aldığı söz konusu olamaz.” (Güvenç, 1999: 205).

Paylaşım sistemi daha ziyade topluluk içi ortamlarda görülmüş, ürün fazlası elde edilen topluluk dışı ortamlarda ise mübadele (değiş-tokuş) sistemi kullanılmıştır. Bu sistem, kabileler arası dil farklılığı ve iletişim problemleri nedeniyle ilk başlarda “sessiz ticaret” şeklinde yürümüştür. Sessiz ticaret, iki topluluk arasında sözel iletişim kurulmadan ya da yüz yüze temas olmadan yapılan bir ticarettir (Harper, 2004: 53). Örneğin avcı toplayıcı pigmeler Bantu köyüne gelerek ürünlerini bırakırlardı. Bantular da almak istedikleri Pigme ürünlerin yanına kendi ürünlerini koyarlardı. Geri dönen Pigmeler ürünlerinin yanlarına bırakılanlara bakar ve Bantuların teklifini uygun görürlerse o ürünü alır giderlerdi (Akt. Kestane, 2015: 189-190).

Takas sistemi toplulukların mübadele ihtiyacını karşılamış olsa da, bu sistemin kendine özgü bazı uygulama zorlukları vardı. Bu zorlukları; değiş-tokuşun yapılabilmesi için ihtiyacın hem karşılıklı hem de eş zamanlı olması, ürünlerin/malların değişim yapılan noktalara (panayır, fuar, pazar vb) zor taşınması, malların uzun süre depolanamaması, malların standart/objektif bir değeri olmaması, değiş-tokuş yapılırken vadeli işlem ve kısmi değişim yapılamaması olarak özetlemek mümkündür (<http://www.economicdiscussion.net>). Takas sisteminin bu zorluklarının yanı sıra zamanla hem toplulukların nüfusu hem de elde edilen ürünlerin çeşidi ve miktarı da artmıştır. Böyle bir ortamda, bu sistem işlevselliğini

kaybetmiş ve malın malla değişimi yerine malın parayla değiştirildiği yeni bir sisteme geçilmiştir.

3. Paranın Kökeni ve Gelişimi

Mal ve hizmetlerin mübadelesinde takas sisteminden para sistemine geçiş bir anda olmamıştır. Bu süreçte doğrudan paranın kendisinden değil, ancak paranın öncüllerinden bahsedilebilir. Güvenç bu konuda şunları nakleder (Güvenç, 1999: 212).

“Bazı ilkel kültürlerde paraya çok benzeyen araçlar vardır. Yeni Gine’nin doğu kıyısında bulunan Rossel adasında Batı’daki para sistemine çok benzeyen bir kabuk sistemi kullanılır. Deniz hayvanlarının kabukları, 1’den 22’ye kadar numaralanmış, üç boya ayrılmışlardır. Kabuklar 1’den 10 numaraya kadar “küçük” boy; 11’den 17’ye kadar “orta” boy; 18’den 22’ye kadar “büyük” boy adını alır. Küçük kabuklar, kap kacak ve sepet gibi ufak tefek eşya için kullanılır. Bu kültürde faiz de vardır. İki numaralı kabuğu borç alan kimse, borcunu 3 numara ile öder, 8 numaralı borç 9 numara ile ödenir. Başlık sadece 18 numaralı kabukla, ölüm suçunun cezası 20 numaralı parayla ödenir. Ayrıca sistem emisyon hacmini (para miktarını) kontrol eder. 18-22 numaralı büyük boy paralardan en çok 60 adet vardır. Daha fazlası yasaklanmıştır, piyasaya sürülmez”.

Tarihte paranın orijinine ilişkin ilk yazılı kaynaklara Herodot ve Ksenofanes’de rastlanır. Her ikisi de parayı ilk kullanan/keşfedenlerin Anadolu’daki antik uygarlık Lidya’lılar olduğu konusunda hem fikirdir (Velde, 2012: 3). Para kullanımını ilk kez bireylerin mi yoksa bir otoritenin mi (yerel idare, kent devletleri vb) başlattığı konusu tartışmalı bir konu olsa da (Howgego, 2001: 3), ilk paraların altın ve gümüş içeren çeşitli alaşımlardan oluşan ve “Elektrum” adı verilen madeni paralar olduğu açıktır. Kısa süreliğine kullanılan bu alaşım paralar zamanla yerini saf altın ya da saf gümüşten yapılmış madeni paralara bırakmıştır. (Velde, 2012: 1). Sikke olarak da adlandırılan antik döneme ait bu madeni paralar; üzerinde kendisini bastırıp kullanıma veren otoritenin işaretini taşıyan, belli bir ağırlığa sahip yuvarlak ve ufak metal parçalardır (Akt. Uykal ve Akdeniz, 2016: 316). Savaş, fetih ve ticaret gibi kavimler arası temaslarla madeni para kullanımını zamanla diğer uygarlıklara yayılmaya başlamıştır. Paranın yaygınlaşmasında Lidya’nın Pers Krallığına işgali, Fenikelilerin uzak kavimlerle yaptıkları ticaret ve Büyük İskender’in fetihleri önemli bir rol oynamıştır (Melitz, 2016: 2-3).

Kağıt paranın ortaya çıkışı ve gelişimi ise madeni paradan daha farklı bir seyir izlemiştir. Madeni paranın menşei Anadolu iken, ilk kağıt para Çin’de kullanılmaya başlanmıştır. Tang Hanedanlığı sırasında (M.Ö. 617-907) Guifang ofisleri (takas ofisleri) aracılığıyla başlatılan öncü uygulamalar zamanla olgunlaşarak Kuzey Song Hanedanlığı

zamanında (M.Ö. 960-1127) kağıt para sistemine geçilmesine zemin hazırlamıştır (Horesh, 2012: 68-69). Çin’de bu gelişmeler olurken, sömürgelerden getirilen kıymetli madenler nedeniyle Avrupa hala madeni para kullanıyordu ve bu uygulama neredeyse 1600’lü yıllara kadar devam etti. Daha sonra bankalar para yatıran ve borç alan müşterileri için “banknot” adı verilen kâğıt paralar bastırdı. Müşteriler bu parayı bankaya istediği an ibraz edebiliyor ve nominal değeri üzerinden karşılığını bankadan altın veya gümüş olarak alabiliyordu. Bununla birlikte bu kâğıt paraları, bugünkü gibi Merkez Bankaları değil özel bankalar çıkarıyordu Avrupa’da Merkez Bankası aracılığı ile ilk kâğıt parayı 1668 yılında kurulan İsveç Merkez Bankası (Bank of Sweden) çıkarmıştır. İsveç kralı 10. Gustav tarafından (Hollandalı) Johan Palmstruch’a kurulan Stockholm Bankasını (The Bank of Stockholm) zamanla İsveç hükümeti devir almış ve böylece hükümet kontrolündeki ilk merkez bankası kurulmuştu (Boudeguer, 2015: 1-2). 1867’de Swedish Riksbank adını alan (www.rikbank.se) ve bugün hala bu adla anılan Dünyanın bu en eski merkez bankasını daha sonra 1694’de kurulan İngiltere Merkez Bankası (The Bank of England), 1800 yılında kurulan Fransız Merkez Bankası (Banque de France) ve 1914 yılında kurulan Amerikan Merkez Bankası (Federal Reserve Bank) takip eder (Bordo, 2007: 1-2). Böylece değerli metaller karşılığında (kaydi) kâğıt para çıkarma işi hükümetlerin kontrolündeki Merkez Bankalarına geçti. Ancak, teknoloji ilerledikçe ve paranın karşılığı olarak rezervde tutulan değerli metallerin stok maliyeti artmaya başlayınca bugünkü para sistemine yani itibari para sistemine geçildi (Durmuş, 2016: 30).

4. Dijital/Elektronik Paraya Geçiş

Mal ve hizmet değişimine aracılık eden para, nesnelere dünyasındaki ve insan ilişkilerindeki değişimle birlikte kendi de değişime uğramıştır. Bu bağlamda, paranın kendine yeni uygulama alanları bulduğu ve yeni roller üstlendiği söylenebilir. Bir yanını ABD diğer yanını SSCB’nin temsil ettiği çift kutuplu dünya düzeninin 1980’li yıllarda sona ermesi ve İnternet/Bilişim teknolojilerinde kaydedilen gelişmeler dünya genelinde önemli siyasal, ekonomik ve sosyal değişikliklere neden olmuştu. Küreselleşme sürecine zemin hazırlayan bu gelişmeler; siyasal açıdan ulus devletleri ve ulus vatandaşlığını zayıflatmış, ekonomik açıdan şirketleri çok uluslu hale getirmiş, kültürel açıdan ise tüketim alışkanlıkları ve kültürleri tek bir kalıba sokmuştur.

Bu radikal değişimde internetin özel bir yeri ve önemi vardır. Günümüz internet kullanıcılarının sayısının dünya nüfusunun yaklaşık yarısına (3,5 milyar) ulaştığı bir ortamda, yüz yüze gerçekleştirilen yaşam pratiklerinin çoğu internet üzerinden gerçekleştirilir olmuştur (Göver, 2017: 141). Bu gelişmeler bağlamında, ekonomik sistemin asli unsuru olan

mal/hizmet arzı ile mal/hizmet talebi de elektronik platforma taşınmıştır. İşletmeler satış, pazarlama ve tanıtımlarını web siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden yapmaya; tüketiciler de ürünleri ve hizmetleri firmaların web sitelerinden ve online alışveriş sitesinden almaya başlamıştır. Nielsen'in çeşitli ülkelerdeki online alışveriş verilerine bakarak hazırladığı 2014 yılı raporuna göre tüketiciler internette en fazla giyecek, aksesuar, otel rezervasyonları, sanatsal/kültürel etkinlik biletleri araştırmakta ve satın almaktadır (Nielsen, 2014: 6). E-ticaret olarak adlandırılan bu durum son zamanlarda ciddi rakamlara ulaşmıştır. "E-Commerce Foundation", e-ticaret işlem hacminin 2016 yılında 1,5 trilyon Dolar olarak gerçekleştiğini ve bu rakamın 2017 yılında 1,8 trilyon Dolara çıkacağını ön görmüştür (www.mazarusa.com). Bu verilere bakarak ticaretin yakın bir gelecekte e-ticarete kayarak normal ticaret içinde çok daha ciddi bir paya ulaşacağı belirtilebilir. İşlemlerde aracı konumunda olan Banka ve finans kurumları da ticaretteki bu gelişmelere tepkisiz kalmayıp ticaretin ve tüketicilerin değişen ihtiyaçlarına uygun olarak telefon bankacılığı, İnternet bankacılığı, mobil bankacılık, EFT (Elektronik Fon Transferi), online vergi tahsilatı, otomatik (fatura) ödeme talimatı ve dijital kredi kartı gibi yeni elektronik uygulamalar başlatmışlardır.

Bilişim ve üretim teknolojilerindeki (Web 4.0 ve Endüstri 4.0) gelişmelere bağlı olarak üretim, pazarlama ve satışın ulusal ve yerel piyasalardan uluslararası piyasalara kayması ve e-ticarete dönüşmesi, ticari işlemlere aracılık eden paranın da uluslararası ve elektronik bir vasıf kazanmasına neden olmuştur. Bu anlamda Bankalar ve finans kurumlarının başlattığı yenilikçi uygulamalar piyasaların ihtiyacına cevap veriyor gibi gözükse de, çeşitlilik arz eden ve sürekli genişleyen piyasalar bu konuda genel geçerliliği olan, tüketiciler tarafından talep gören, ödemeler sırasında aracı kurumlara ihtiyaç göstermeyen, komisyon masrafı gerektirmeyen, güvenilir bir elektronik para arayışında olmuştur.

5. Dijital/Elektronik Para

Piyasalardaki değişimin farkına varan Avrupa Merkez Bankaları 1993 yılında bir araştırma yaparak elektronik paranın öncülü olarak kabul edebileceğimiz ön ödemeli kartlarla ilgili bir rapor yayınladı. Avrupa Merkez Bankası, bu çalışmayı referans alarak 1998 yılında bir rapor yayınladı ve elektronik para konusunda şu hususlara vurgu yaptı.

1. 1993 yılından bu yana kart tabanlı elektronik paraların yanı sıra artık yazılım tabanlı elektronik paraların kullanımı da başlamıştır.

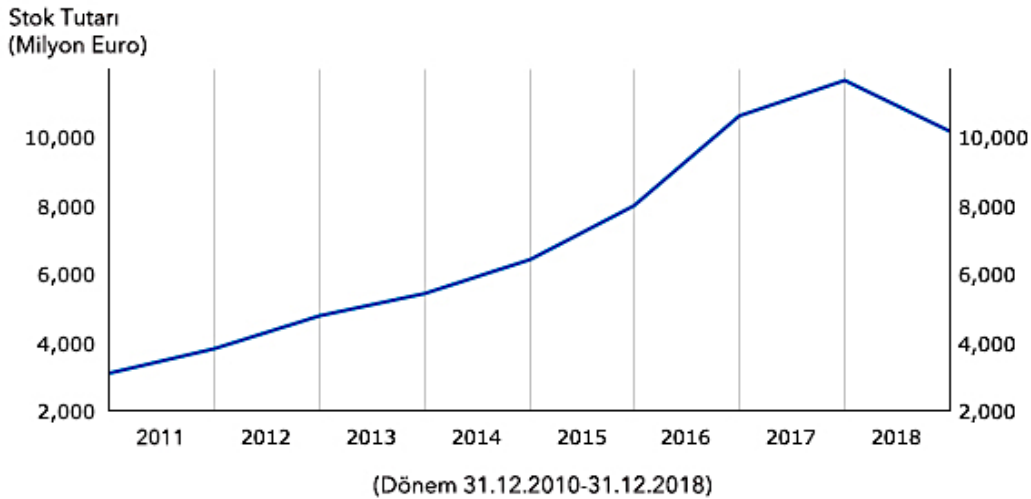
2. (Yasal olarak) Elektronik para çıkarılması para piyasalarını etkileyecektir. Bu nedenle, elektronik paranın hesap birimi olma işlevini sürdürmesine ve piyasalardaki fiyat istikrarını etkilememesine özellikle dikkat edilmelidir.

3. Elektronik para üzerinden işleyecek sistemin kötü niyetli kişiler tarafından suiistimal edilmemesi için ödemeye konu olan tarafların korunmasına yönelik gerekli tedbirler alınmalıdır.

4. Elektronik para düzenleyenler denetlenmeli, işleme konu olan tüm tarafların hak ve yükümlülükleri önceden belirlenmeli, kalpazanların sistemi suiistimal etmelerini önleyici her tür teknik ve idari tedbir alınmalı, elektronik de olsa kara para aklama önlenmeli, elektronik para çıkarmak için yetkilendirilen kuruluşlar talep edilen tüm verileri sunmalı, elektronik para fiziksel paraya çevirebilmeli ve merkez bankaları elektronik para rezervine müdahalelerde bulunabilmelidir (Avrupa Merkez Bankası Raporu, 1998: 1-2).

Avrupa Birliği, piyasalarda elektronik paranın yarattığı “de facto/fiili durumu” “yasal duruma” çevirmek üzere raporda belirtilen hususları da dikkate alarak elektronik para kuruluşların kuruluşu, faaliyetleri ve denetimine ilişkin “2000/46/EC sayılı Direktif” ile “2009/110/EC sayılı direktifi” yayınlamak suretiyle elektronik para ve elektronik para ihraç eden kuruluşlarla ilgili bazı yasal düzenlemeler yapar. Bu düzenlemenin ardından Avrupa’da elektronik para stoku hızla artmış ve 31.12.2018 tarihi itibarı ile 10 Milyon Euro’ya ulaşmıştır (Şekil 1).

Şekil 1: Avrupa Bölgesi Elektronik Para Stoku (2010-2018)³

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası İstatistik Bölümü (www.sdw.ecb.europa.eu)

Bu gelişmelerin ardından, elektronik para işlemlerinin kontrol altına alınması ve AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi için Türkiye’de de AB’dekine benzer bir yasal düzenleme yapılır ve 27 Haziran 2013 tarihli Resmî Gazetede 6493 sayılı “Ödeme ve Menkul

³ Elektronik Para Kuruluşlarınca bildirilen rakamlardır.

Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun” çıkarılır (Geçer, 2014: 200-201). Bu kanunda elektronik para; fon karşılığı ihraç edilen, elektronik olarak saklanan, ödeme işlemlerini gerçekleştirmek için kullanılan ve elektronik para ihraç eden kuruluş dışındaki gerçek ve tüzel kişiler tarafından da ödeme aracı olarak kabul edilen parasal değer olarak tanımlanmıştır. Kısmi bir geçiş sürecinin ardından 27 Haziran 2015 tarihi itibarıyla uygulamaya geçilir ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından ödeme sistemleri ve elektronik para hizmetleri sunan kuruluşlara “elektronik para kuruluşu” lisansı verilmeye başlanır. Ancak, 22 Kasım 2019 tarihinde *Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun* Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle birlikte bu yetki BDDK’dan Merkez Bankasına devredilmiştir (www.resmigazete.gov.tr). Merkez Bankasının web sitesinden elde edilen verilere göre 30 Eylül 2020 tarihi itibarı ile Türkiye’de toplam 20 elektronik para kuruluşu faaliyet göstermektedir (tcmb.gov.tr).

İnternet yaygınlaştıkça ve kullanıcı sayısı arttıkça işlemler çeşitlenmekte ve işlem hacmi artmaktadır. Buna bağlı olarak internette elektronik/dijital paraların yanı sıra sanal para ve kripto para gibi çeşitli paralar da türemiştir (Şekil 2). Nitekim, Dabrowski ve Janokowski tarafından AB Ekonomik ve Parasal Politikalar Birimi için hazırlanan bir rapora göre 2018 yılı itibarı ile piyasada 1.500’den fazla dijital para bulunmakta olup, bu paralar arasında piyasa değeri ve işlem hacmi açısından ilk üç sırada Bitcoin, Ethereum ve Ripple gelmektedir (2018:18). Ancak, piyasada fiziki para dışında çeşitli adlar altında farklı para türlerinin ortaya çıkması beraberinde bir kavram kargaşasına da neden olmaktadır. Bu kapsamda, dijital ya da elektronik paraların normal paraların dijital/elektronik ortamdaki (temsili) uzantıları; dijital paraların herhangi resmi bir kuruluşla bağlantısı olmadığı halde belli bir topluluk arasında para gibi işlem gördükleri; kripto paraların ise dijital para özelliklerini taşıyan şifrelenmiş dijital paralar olduklarını söylenebilir (Çarkacıoğlu, 2016: 6-8).

Şekil 2: Dijital Paraların Piyasa Payları (2013-2020)

Kaynak: www.coinmarketcap.com

6. Bitcoin

Epnext adlı web sitesinde internet parası olarak da bilinen Bitcoin için şu ifadeler yer alır: *“Her şeyin dijitalleştiği bir dünyada, karmaşık matematik formülleri temel alan yapıyla geleneksel para birimlerinin dezavantajlarını ortadan kaldırmak üzere kurgulandı. Hiçbir merkezi otoriteye bağlı değil, kendi kurallarını kendi koyuyor ve milyonlarca kullanıcı hep birlikte denetliyor. Arkasında ne bir merkez bankası var, ne de bir hükümet. Ama yine de değerli, yine de yaygın ve popüler”* (Daşkiran, L., www.epnext.com).

Son zamanlarda adı sıkça duyulan Bitcoin’in öyküsü, bir (grup) kriptoloji uzmanının 2009 yılında yazdığı “Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System” (Bitcoin: Denkler Arası Elektronik Para Sistemi) başlıklı makaleyle başlar. Satoshi Nakamoto takma adı kullanılarak yazılan bu makalede; internetteki ödeme işlemlerinin tamamen bankalara bağımlı hale geldiği, bundan dolayı bankalara (yüksek) komisyonlar ödendiği ve iptal edilen ödemeler nedeniyle sistemin suiistimale açık olduğu belirtilir. Böyle bir sistem, bankalara ödenen komisyonlar nedeniyle hem maliyetlidir hem de ödemelerin iptali yüzünden satıcı ile müşteri arasında bir güven bunalımı yaşanmaktadır. Yazar(lar), bu soruna çözüm olarak elektronik para sistemi Bitcoin’i önerir(ler). Bu sistem sayesinde banka gibi aracı kurumlar ve bu kurumlara ödenen komisyonlar olmadan iki kişi kendi arasında doğrudan işlem yapabilecektir. Sistem, ödemeleri kriptolamak için karmaşık bir algoritma içerir ve ödemelerin iptal edilememesi sistemin dolandırıcılar tarafından suiistimalini önler. Makalede, elektronik para “dijital imza zinciri” olarak tanımlanır. Buna göre para el değiştirirken göndericinin dijital imzasını, alıcının açık anahtarını ve bir önceki işlem özetini zaman bilgisiyle birlikte içinde barındırır. Bu süreç her bir işlem için kendini yeniler ve böylece sistemin güvenliği sağlanmış olur. Kötü niyetli birinin sistemi hacklemesi için zincirin o ana

kadar oluşan birbirine bağlı tüm halkalarını (geriye dönük) çözmesi gerekir ki; bunu gerçekleştirmek teorik açıdan mümkün ancak pratik açıdan neredeyse imkansızdır (Nakamoto, 2009:1-2).

Gerekçesi ve çalışma mantığı yukarıdaki gibi özetlenen bu sistem, hükümet gibi merkezi bir otoritenin denetimine tabi değildir ve Bitcoin madenciliği (Bitcoin mining) adı verilen bir işlemle elektronik ortamda üretilir. Bitcoin madenciliğinde aynı zamanda harcamaların güvenliğini de sağlayan “blockchain” (blok zinciri) sistemi kullanılır (www.epnext.com). Blok zinciri sisteminde her bir blok önceki işlemin özeti ile mevcut işlemin verilerini kaydeder ve bunları bir sonraki bloğa aktarır. İnternette bilgisayarlarla bu tür yeni blokların (Bitcoinlerin) üretilmesine mining (madencilik) adı verilir. Güvenlik amacıyla mevcut veriler tek bir merkezde toplanmaz, verilerin bire bir kopyaları kullanıcıların erişimine açık bir vaziyette tüm ağa dağıtılır (www.fintechistanbul.org).

Dijital ya da (şifrelendiği için) kripto para olmasına rağmen bitcoin bildiğimiz fiziksel paradan çok farklı değildir. Normal paralarda olduğu gibi bir kısaltması (₿), sembolü (BTC) ve bölünebilir alt birimleri vardır (en küçük birimi Satoshi). ATM’lerde işlem görebilir ve alışverişlerde kullanılabilir (Aralık 2018 tarihi itibari ile tüm dünyada 4.051 adet kripto para ATM’si bulunmaktadır). Üretilen mal ve hizmetlerin bedeli Bitcoin üzerinden talep edilebilir. Ancak Bitcoin fiziksel bir para olmasa da öncelikle (dijital) bir cüzdanın oluşturulması gerekir. Bunun için ilgili siteler üzerinden yazılım indirilir ya da online cüzdan oluşturulur. Bitcoin cüzdanının iki kısmı bulunur. Bitcoin üzerinden ödemelerin alındığı açık bölüm ve Bitcoinlerin biriktirildiği gizli bölüm. Cüzdanın bu iki ayrı bölümü için iki ayrı anahtar vardır. Anahtarlardan biri 34 harf ve rakamdan oluşur ve hesaba yatırılacak olan Bitcoinler için kullanılır. 54 harf ve rakamdan oluşan ikinci anahtar ise, cüzdanın gizli bölümü içindir ve kimseye verilmez. Cüzdanda bulunan Bitcoinler, hem online hem de normal (fiziki) alışverişlerde kullanılabilir (www.moneymuseum.com).

Tablo 1: Fiziksel Para ile Dijital Para Bitcoinin Karşılaştırılması.

	Fiziksel Para	Bitcoin
Üretimi	<ul style="list-style-type: none"> • Merkez bankaları	<ul style="list-style-type: none"> • Bitcoin madenciliği (Mining)
Denetimi	<ul style="list-style-type: none"> • Merkezi otorite (Hükümetler ve Merkez Bankaları)	<ul style="list-style-type: none"> • Ağdaki kullanıcılar (Merkezi otorite yok)
Niteliği	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal (diğer paralara çevrilebilir)	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası (fiziki paraya çevrilebilir)
Hukuki Konumu	<ul style="list-style-type: none"> • Yasal (kanunlara tabi)	<ul style="list-style-type: none"> • Yasal değil (Sadece kurallara tabii)
Piyasa Değeri	<ul style="list-style-type: none"> • Parayı çıkaran devletin itibarı (kredibilitesi) ile belirlenir.	<ul style="list-style-type: none"> • Kullanıcı ve işlem sayısının çokluğuyla belirlenir.

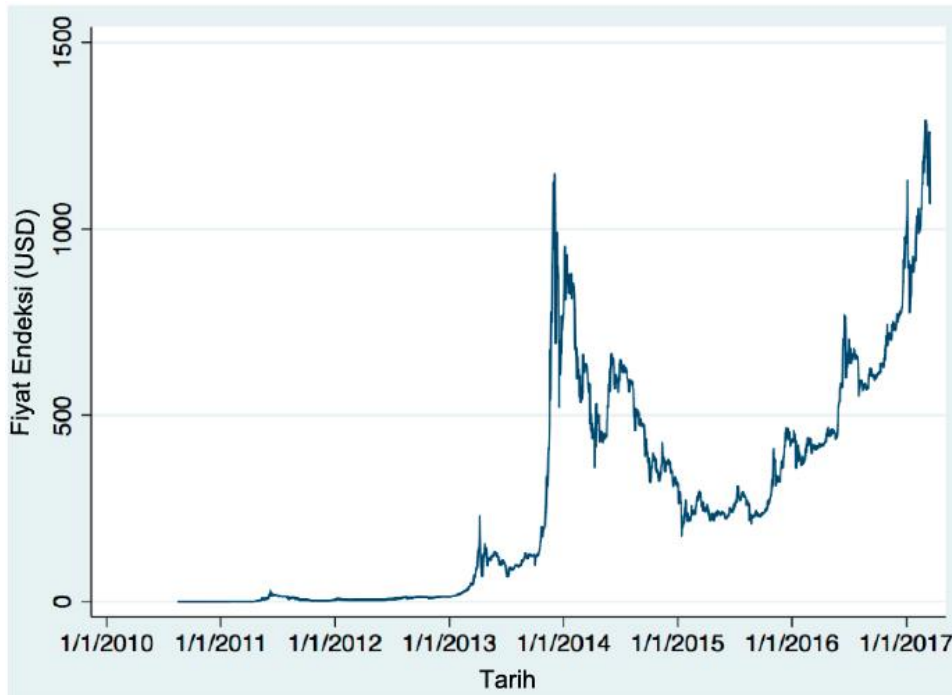
Güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> • Güvelliği fiziksel ortamlarda kalpazanlar; elektronik ortamlarda ise hackerlar tarafından kırılabilir.	<ul style="list-style-type: none"> • Karmaşık bir algoritmayla şifrelenen ve birbirine eklenen blok zincirlerle güvenliği sağlanmıştır.
İşlemlerde Aracı Kurum	<ul style="list-style-type: none"> • Satıcı ve alıcı arasında aracı olarak bankalar ve finans kuruluşları vardır.	<ul style="list-style-type: none"> • Satıcı ve alıcı arasında aracı kurum yoktur. İşlemler doğrudan 2 kişi arasında gerçekleştirilir.
İşlem Ücreti / Komisyon	<ul style="list-style-type: none"> • Banka ve finans kurumları işlemlerden aracılık ücreti ya da komisyon alır.	<ul style="list-style-type: none"> • Aracı kurum olmadığı için (özel durumlar hariç) işlem ücreti ve komisyon da yoktur.
Kullanım Ortamı	<ul style="list-style-type: none"> • Her tür fiziksel ve elektronik ortamda kullanılır.	<ul style="list-style-type: none"> • Ağırlıklı olarak elektronik ortamlarda kullanılır (fiziksel ortamlarda kullanımı yaygın değildir).
Finansal Zayıflığı İşlevi	<ul style="list-style-type: none"> • Enflasyon • Değişim aracı, yatırım aracı ve hesap birimi olma işlevine sahiptir.	<ul style="list-style-type: none"> • Deflasyon • Ağırlıklı olarak yatırım aracı olma işlevine sahiptir.
Sürdürülebilirliği	<ul style="list-style-type: none"> • Merkezi otorite oldukça varlığını devam ettirme eğilimindedir. • Tüm dünyada kabul gören bir sistemdir.	<ul style="list-style-type: none"> • Arkasında siyasi ya da ekonomik bir güç olmadığı ve değer kazandıkça devletlerin ve bankaların baskısı altına girebileceğinden sürdürülebilirliği zayıf görünmektedir.

Kaynak: Yazarların Kişisel Çalışması.

22 Mayıs 2010 tarihinde 10.000 BTC karşılığında bir pizza satın alınmıştır. Bu Bitcoin ile fiziki ortamda alınan ilk üründür. Bu işlem sonrası Bitcoin'in kullanımı giderek artmış ve piyasa değeri hızla artmıştır. Blockchain.info sitesine göre 4 Aralık 2018 tarihi itibari ile 1 Bitcoin'in değeri 3.961,49 ABD Doları; toplam piyasa değeri 68.958.407.715 ABD Doları, günlük işlem sayısı ise 267.935'dir (www.blockchain.info). Arkasında fiziksel bir güç (şirket/devlet ekonomisi ya da değeri karşılığı altın/gümüş rezervi) bulunmamasına karşın Bitcoin yaklaşık 10 yıl gibi kısa bir süre içinde nasıl bu kadar hızlı yayılmış ve Dolar karşısında değer kazanmıştır? Bu konuda bazı yazarlar "sübjektif-değer" teorisini ileri sürmektedir. Bu teori, "emek-değer" teorisinin aksine, bir mal ya da hizmetin değerinin o mal ya da hizmeti üretmek için harcanan emek ile doğru orantılı olmadığını savunur. Buna göre nesnelere anlam kazandıran ya da değerli kılan şey, onun için harcanan emeğin veya kullanılan ham maddenin azlığı ya da çokluğundan ziyade bizim ona verdiğimiz önem ve (sübjektif) değerdir. Altın bunun tipik bir örneğidir. Altını bizim için bu kadar kıymetli kılan şey, az/kıt olması veya zor elde edilmesi değil insanların onu asırlardır bir yatırım aracı olarak görmesi ve bu anlamda ona sürekli önem ve değer atfetmeleridir (Çarkacıoğlu, 2016:9-10, 17). Bazı yazarlar da (Garcia, Tessone, Mavrodiev ve Perony) Bitcoin'in yayılım hızı ve kullanıcı sayısındaki artışı sosyal medyanın gücüne bağlamaktadır (Akt. Gültekin, 2017: 104).

Gerçekten de sosyal medya haber, fotoğraf ve videoların paylaşıldığı sıradan siteler olmaktan çıkmış ve toplulukların/grupların organize oldukları, bir araya geldikleri sosyal, siyasal ve ekonomik platformlar haline gelmiştir. Tüm bunların üstüne Bitcoin'in kullanıcılar sağladığı işlem kolaylıkları ve avantajları da dikkate alındığında Bitcoin'in neden bu kadar hızlı yayıldığı ve değer kazandığı anlaşılacaktır. Ayrıca, Bitcoin'in emisyon miktarının 21 Milyon ile önceden sınırlanmış olması, piyasalarda değişim aracı olmaktan ziyade yatırım aracı olarak görülmesi ve uluslararası bir nitelik taşıdığı için çoğu ülkede vergilendirilememesi Bitcoin'e olan talebi daha da artırmıştır.

Şekil 3: Bitcoin Fiyat Endeksi (2010-2017)

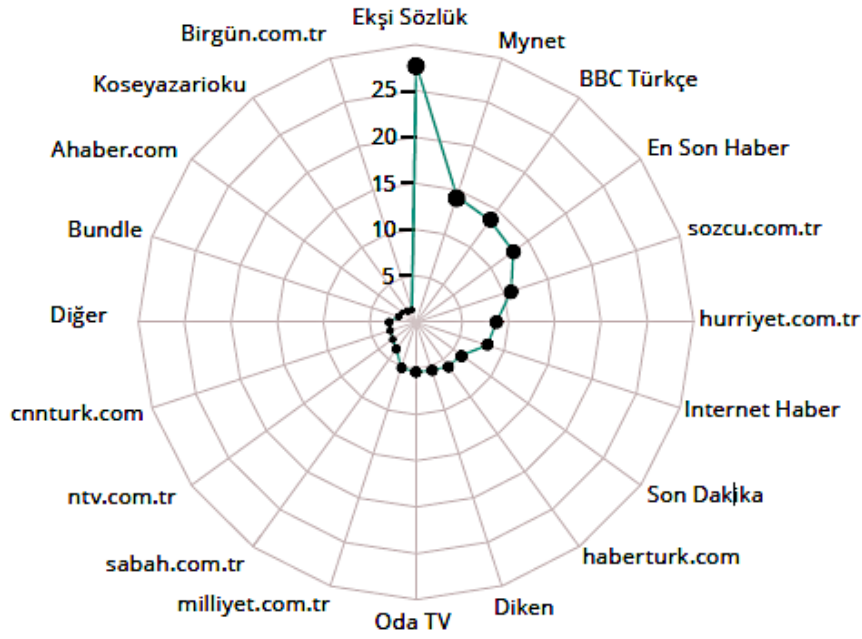
Kaynak: Cermak, 2017: 30.

7. Türk Halkının Bitcoin Algısı

Türk halkı dijital ya da kripto bir para olarak Bitcoin'i nasıl değerlendirmekte ve algılamaktadır? Bu konuya açıklık getirmek üzere farklı yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyine sahip kişilerin çeşitli başlıklar altında ekşi sözlük'te yaptıkları yorumlar üzerinden bir analizde bulunmanın uygun olabileceği düşünülmüştür.

Gürel ve Yakın yaptıkları bir çalışmada ekşi sözlüğü "...sözcük, terim, kavram ve kişilere ilişkin bilgi, deneyim, gözlem, espri, yorum, anket, link ile kaynak içeren interaktif bir platform ve veri tabanı olarak" tanımlamış ve bu platformun "bir referans kaynağı niteliğinde" olduğunu belirtmişlerdir (2007: 203). Gerçekten de ekşi sözlük kurulduğu 1999 yılından bu yana ziyaretçi ve kullanıcı sayısı bakımından büyük bir gelişme kaydetmiş ve Türkiye'deki sayılı web siteleri arasına girmiştir. Web trafiğini ölçümleyerek siteleri sıralayan Alexa'ya göre ekşi sözlük 2020 yılı eylül ayı itibari ile tüm dünyada 597. sıradadır (www.alexa.com). İsveç Konsolosluğu Türk-İsveç Kalkınma İşbirliği Birimi tarafından desteklenen bir çalışma kapsamında Türk halkının medya kullanımını ve haber tüketimi üzerine yapılan ve tüm Türkiye'den 1.500 kişinin katıldığı bir araştırmaya göre Türkiye'de en çok takip edilen çevrimiçi medya kanalı ve haber uygulaması %27,9 ile ekşi sözlüktür (Şekil 4). Yine aynı araştırmaya göre ekşi sözlüğü başta genç (20-29) ve orta yaş (30-39) grubundakiler olmak üzere hemen hemen her yaştan kesim takip etmektedir (Şencan ve Kalkan, 2019:16, 19). 17 Mayıs 2019 tarihi itibari ile ekşi sözlüğün toplam yazar sayısı 115.852; toplam girdi (entry) sayısı ise 47.104.912'dir (Söğüt, 2020: 49).

Şekil 4: Türk Halkı Tarafından İnternette En Çok Takip Edilen Medya Kanalları ve Haber Uygulamaları

Kaynak: Şencan ve Kalkan, 2019: 16.

Diğer taraftan, ekşi sözlük postmodern bir kültürün ürünü olarak sadece bir “arama ve araştırma motoru” değil, aynı zamanda bir “tartışma platformu”, bir “sosyalizasyon aracı” ve tarihi bir belgedir (2007: 212-213). Tüm bu özellikleri nedeniyle ekşi sözlük akademik camiada çeşitli bilimsel çalışmalara konu olmuş ve bu sözlükteki girdiler (entryler) araştırmalarda veri tabanı olarak kullanılmıştır. Nitekim, internette Google arama motoru ve YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinden yapılan aramalarda ekşi sözlük üzerine çeşitli yıllarda yapılmış toplam 25 makale ve 13 lisansüstü tez olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, *İnternet Sözlüklerinde Mekânsal Ötekileştirme Üzerine Bir Araştırma: Ekşi Sözlük'te Esenyurt Başlığı Örneği* başlıklı çalışmada Söğüt bu sayıya 5 çalışmayı daha ekler (2020:49-50) (Tablo 2).

Tablo 2: Ekşi Sözlüğü Konu Alan Bilimsel Çalışmalar

Yayın Türü	Yayın Yılı	Yayın Dili	Sayısı	Veri Kaynağı
Makale	2007-2020	Türkçe	25	Google.com
Makale	2014, 2015, 2016, 2018	Türkçe	5	Söğüt, 2020:49-50
Y. Lisans Tezi	2013, 2015, 2017, 2018, 2019, 2020	Türkçe	11	YÖK Ulusal Tez Merkezi
Doktora Tezi	2017 ve 2018	Türkçe	2	YÖK Ulusal Tez Merkezi
Toplam			43	

Kaynak: Yazarların Kişisel Çalışması

8. Yöntem

Çalışma kapsamında öncelikle ekşi sözlükte Bitcoin başlığı altında toplam kaç sayfa yer aldığı ve kaç girdi yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmaya göre çalışmanın yürütüldüğü döneme kadar ekşi sözlükte Bitcoin başlığı altında toplam 1.254 sayfa açılmıştır. Her bir sayfada 10 girdi (entry) olduğuna göre ekşi yazarlar tarafından Bitcoin hakkında toplam 12.540 girdi yapılmıştır (Tablo 3). 1. sayfadaki ilk girdi 2011 yılına; 1254. sayfadaki sonuncu girdi ise 2019 yılına aittir. Bu verilere göre 1.254 sayfalık içerik yaklaşık 8 yılda oluşturulmuştur.

Tablo 3: Ekşi Sözlükte Bitcoin Girdi İstatistikleri (26.05.2011-26.05.2019)

Konu Başlığı	Toplam Sayfa Sayısı	Her Bir Sayfadaki Girdi Sayısı	Toplam Girdi Sayısı (Evren)
Bitcoin	1.254	10	12.540

Kaynak: eksisozluk.com

12.540 sayısı çalışmanın evreni olarak kabul edilmiş ve Cochran formülü yardımıyla bu evreni %95 güven düzeyi ve %7 hatayla temsil edecek asgari örneklem sayısının 196 olması gerektiği bulunmuştur (Cochran, 1977:75-76) (Şekil 6).

Şekil 6: Cochran Formülüyle Asgari Örneklem Hesaplanması

$$n_0 = \frac{t^2 \cdot (p \cdot q)}{d^2} = \frac{(1,96)^2 \cdot (0,5) \cdot (0,5)}{(0,07)^2} = 196; \frac{196}{12.540} < 0,7; n_0 = 196$$

N = Evren büyüklüğü (12.540); n₀ = Örneklem büyüklüğü; d² = Hata toleransı (±%7); t = %95 güven düzeyine karşılık gelen tablo değeri; p = Cevap verme oranı (%50); q = Cevap vermeme oranı (%50)

Cochran formülüyle 196 olarak belirlenen asgari örneklem sayısı her bir sayfada 10 yorumdan yaklaşık 20 sayfaya karşılık gelmektedir. Çalışmada analiz edilecek sayfalar sistematik rastlantısal örneklem yöntemi kullanılarak belirlenmiş ve belirlenen sayfalardaki toplam 200 yorum içerik analizine tabi tutulmuştur (Tablo 4).

Tablo 4: Analiz Edilen Sayfalar

Toplam Sayfa Sayısı (Evren)	Analiz Edilen Sayfa Sayısı (Örneklem)	Analiz Edilen Sayfalar (Sayfa aralığı 66)
1.263	20	1, 66, 132, 198, 264, 330, 396, 462, 528, 594, 660, 726, 792, 858, 924, 990, 1056, 1122, 1188, 1254

İçerik analizi yapılırken öncelikle analiz için seçilen 20 sayfada yer alan toplam 200 girdi kopyalanarak blok halinde bir kelime işlemci programa aktarılmıştır. Aktarma işlemi sonrası girdiler “hakaret, kaba söz, argo veya küfür” içeren ifadelerle karşı veri temizleme ve ayıklama işlemine tabi tutulmuştur. Veri temizleme işlemi sonrası içerik analizlerine geçilmiş ve bu kapsamda “olumlu, olumsuz ve nötr” anlam içeren sözcüklerin girdilerdeki kullanılma sıklıklarına ve oranlarına bakılmış, ayrıca girdiler taşıdıkları “olumlu, olumsuz ve nötr” yargılara göre gruplandırılmıştır. Olumlu yargı içeren girdiler Bitcoin’i eleştiren ekşi yazarlara tepki olarak yazılan girdiler ve Bitcoin ile ilgili olumlayıcı ifadeler içeren girdiler; olumsuz yargı içeren girdiler ise Bitcoin hakkında olumlu görüş belirten ekşi yazarlara tepki olarak yazılan ve Bitcoin ile ilgili olumlu ifadeler içeren girdiler olarak yorumlanmıştır. Nötr yargı içeren girdiler ise, Bitcoin’den yana veya Bitcoine karşı açık bir ifade içermeyen girdiler olarak ele alınmıştır.

Araştırmada anket uygulamak yerine ekşi sözlük’te Bitcoin başlığı altında yer alan girdileri kullanmak beraberinde çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği sorusunu akıllara getirecektir. Çalışmanın geçerliliği ekşi sözlükteki yazarların Türkiye’nin farklı demografik, sosyal, kültürel ve ekonomik kesimlerinden gelmesi, diğer bir deyişle bu sözlüğün ana kütleyi temsil edecek kişi ve görüşleri barındırmasıyla; güvenilirliği ise girdilerin doğru ya da yanlış olmasından ziyade olumlu ya da olumsuz bir ifade içerip içermediklerine bakılmasıyla sağlanmıştır. Ayrıca, çalışmanın güvenilirliğini artırmak için çalışmanın yazarları yorumların yargı analizlerini birbirlerinden bağımsız olarak yapmışlar ve sonra elde ettikleri sonuçları Miles ve Huberman formülüyle karşılaştırmışlardır. Yapılan karşılaştırmada yazarlar arasındaki analizlerin benzerlik oranı %90 bulunmuştur (Şekil 7). Miles ve Huberman formülüne göre araştırmanın güvenilirliği için benzerlik oranının en az %70 olması gerekmektedir (1994: 64). Bu da çalışmanın güvenilirliğini göstermektedir.

Şekil 7: Miles ve Huberman Formülüne Göre Çalışmanın Güvenilirliği

$$\text{Güvenirlilik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} = \frac{180}{180 + 20} = 0,90$$

9. Bulgular

Yapılan kelime analizine göre yazarlar Bitcoin ile ilgili yorumlarında olumlu anlam içeren sözcükleri 306 kez (%1,97); olumsuz anlam içeren sözcükleri 65 kez (%0,41) ve nötr anlam içeren sözcükleri de toplam 425 kez (%2,76) kullanmışlardır (Tablo 5). Buna göre Bitcoin’den yana ya da Bitcoin karşıtı olmayan nötr ifadeler dışlandığında, girdilerde olumlu

anlam içeren sözcüklerin olumsuz anlam içeren sözcüklere oranla beş kat daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 5: Girdilerde Geçen Olumlu, Olumsuz ve Nötr Kelimeler

	Kelime/Sözcük	Sıklık (F)	Oran (%) *
* Veri	Kazanç/Kazan(dır)mak	40	0,26
	Artmak/Yükselmek/Çıkmak	44	0,28
Olumlu Anlam	Zengin (Olma/k)	10	0,06
	Getiri/Kazanç/Gelir/Kar	19	0,12
	Değer(li)/(Kıymet(li)	56	0,36
	Güven(li)/(mek)	28	0,18
	(Satın) Alma(k)	38	0,25
	Yatırım(cı)/(aracı)	71	0,46
	Olumsuz Anlam	Kaybet(tir)mek	10
Azalmak/Düşmek/İnmek		15	0,10
İlgilenmemek		-	-
Satmak		4	0,03
Zarar (etmek)/Zarara girmek		13	0,08
Kara para (aklama)/Dolandırıcılık		5	0,03
Spekülasyon/Spekülatif/Balon/Saadet Zinciri		10	0,06
Aptallık/Salaklık		8	0,05
Nötr Anlam	Kararsız(lık)	4	0,03
	Bil(e)memek	11	0,07
	Beklemek	12	0,08
	Dolar/altın/fiyat	159	1,03
	Talep	3	0,02
	Alternatif/seçenek	4	0,03
	Dijital	14	0,09
Para	218	1,41	

ayıklama işlemi sonrası kelime işlemci program ortamında sözcük sayımı işlemi yapılarak elde edilen 15.444 rakamı üzerinden hesaplanmıştır.

Yine içerik analizi kapsamında girdiler olumlu, olumsuz ya da nötr yargı taşıyıp taşımadıklarına göre incelenmiş ve bitcoin hakkındaki girdilerin 66'sının olumlu (%33); 28'inin olumsuz (%14) ve 84'ünün de (%42) nötr yargı taşıdığı tespit edilmiştir (Tablo 6). Nötr yargılar dışlandığında, yazarların bitcoin hakkında olumsuzdan ziyade olumlu algılara sahip olduğu görülmektedir. Bu da Tablo 5'den elde edilen bulgularla uyumludur.

Tablo 6. Taşıdığı Yargıya Göre Girdilerin Analizi

	Analiz Edilen Girdi	Elenen Girdi	Olumlu Yargı Taşıyan Girdi	Olumsuz Yargı Taşıyan Girdi	Nötr Yargı Taşıyan Girdi
Sayı (N)	200	22	66	28	84
Oran (%)	100	11	33	14	42

Ekşi sözlük'te girdiler (entry) herhangi bir ön değerlendirme yapılmadan doğrudan yayına alındıkları için (www.eksisozluk.com) gramer ve imla hatalarıyla sıkça karşılaşılmış,

bazı girdilerde küfür ve hakaret içeren kelimelere rastlanmıştır. Analizlerde sadece içeriğe odaklanıldığı için gramer ve imla hataları göz ardı edilmiş, ancak kötü söz, hakaret ve küfür içeren kelimeler değerlendirmeye alınmamıştır. Veri ayıklama işlemi sonrası ekşi sözlükteki yorumların aşağıda belirtilen kategorilerden birinde yer aldığı tespit edilmiştir.

- a) Bitcoin kullananlar ve bu paranın özelliklerini ve tekniğini başkalarına anlatanlar,
- b) Bitcoin dışında altcoin adı verilen diğer kripto paraları kullananlar ve bu paraları savunanlar,
- c) Bitcoin'in bir kara para aklama işi olduğuna inanan ve Bitcoin'in geleceği olmadığını savunanlar (Bitcoin karşıtları),
- d) Bitcoin'in kazandıran bir yatırım aracı olduğuna ve geleceği olduğuna inananlar (Bitcoin taraftarları) ve
- e) Birbirlerini eleştiren ya da birbirlerine cevap veren karşıt görüşlü yazarlar.

Yukarıda belirtilen bu kategoriler altında yer alan bazı girdiler ve bu girdilerin ilettikleri mesajlar ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

a) Bitcoinin almanın tekniğinden bahsederken girdilerde dijital paralara özgü jargon terimlerin kullanılması:

“arkadaşlar cloud mining riskli iştir. emin olmadan, güvenmeden o işe girmeyin. aplikasyonla hash almak falan da cloud mining'dir. zaten riskli ve neyin ne olduğu zor anlaşılabilir piyasa her gün kendi zenginlerini yaratırken, daha çok kazanmak amacıyla daha çok saldıranlardan da yeni mağdurlar doğuruyor. bitcoin'e, güvendiğiniz alt coinlere yatırım yapın elbette. ancak cloud mining işine veya reflı linklerle sitelere üye olurken 2-3 kere düşünün, araştırın. bilmediğiniz site veya kişilere paranızı emanet etmeyin”. (Sayfa 396).

b) Bitcoin dışındaki kriptoparaları savunanların Bitcoin'in ödeme aracı olamayacağına inanmaları:

“..bitcoin, hiçbir zaman nakit olmayacak ve hiçbir zaman kıymaya ya da domatese çeviremeyeceksiniz. bitcoin'in misyonu nakit olmak değil, dijital altın olmak. nakit olmak misyonunu litecoin gibi bitcoin'in ardından gelenler üstlenecek. (Sayfa 132)”

“inanılmaz bir volatilitesi var bu dijital paranın. elimde olmamasına rağmen binance üzerinde son 1 saattir takip etmekteyim. daha yarım saat önce 9200 dolar seviyesinde olan hatta bir ara 9000 dolar seviyelerini gören bu dijital para, bir dakika içerisinde 10000 dolara çıkıp dakikalar içerisinde 11.000 dolar seviyelerini gördü. işte sırf bu yüzden asla ama asla güvenip yatırım yapmayacağım bu kripto paraya. ve bence bu volatilitesi yüzünden hiçbir zaman bir ödeme aracı olamayacak. bana göre bir ödeme aracı olmadığı için de asla her alanı zengin etmeyecek...” (sayfa 66).

c) Bitcoin savunanların bu paranın teknolojik yönünü ön plana çıkarmaları:

“...belki de paranın icadından beri ortaya çıkmış en önemli, en karmaşık buluşlardan biri bitcoin. öyle ki, ekonomi bile tam olarak p2p çalışan bir para birimine nasıl davranacağı konusunda emin değil, mevcut ekonomik doktrinler ve tezler bitcoin birimine uygulandığında ne kadar doğru bir sonuç çıkaracak emin olamıyorsun. dolayısıyla başarısız olsa dahi yakından incelenmesi, takip edilmesi gereken bir şey bu...” (Sayfa 1).

“...bakın burada bitcoin ile yaşanan devrimi, anlayabilmiş, ekonomi, iktisat uzmanı vs bir elin parmak sayısını geçmez. ardında yatan teknoloji tamamı ile bağımsızlığı, kopyalanamayacak bir sistemi beraberinde getirmesi. buna yön veren kişilerin de bilgisayar oyuncularını ile başlaması, dünyanın geleceğinin bir avuç dolusu nerd diye bahsedilen, evinden dışarı çıkmayan, küçümsenen insanlar olması... (Sayfa 462)

“bitcoin, her ne kadar şu an günlük hayatımızda yaygın kullanılıyor olmasa da teknolojinin ve internetin gelişimi açısından çok enteresan bir deney oldu, oluyor (Sayfa 1).”

d) Bitcoin karşıtlarının bunun bir kara para aklama yöntemi olduğunu, yasal olmadığını ve hatta bir dolandırıcılık yöntemi olduğunu belirtmeleri:

“para aklamanın en güzel yolu. örneğin çiftlik bank tosunu parasını uruguay'a bitcoinle kolayca taşımıştır” (Sayfa 1056).

e) Bazı içeriklerde Bitcoinle ilgili tereddütlerin görülmesi:

“bitcoin bir balon. bunu kabul edelim şu an için bir kullanım alanı yok. ilerleyen yıllar da olabilir mi evet blockchain yayıldıkça kripto paralar da yayılacaktır. şimdi bu balonun döngüsünü ele alırsak 2009- 2013 arası . 2013 sonunda 1 dolardan başladığı döngüyü 1000 dolarda bitirmiş sonra balon sönmüş. 2014-2015 te yerlerde. sonra 2016 da döngü yine başlamış derken 2017 sonunda gene tepe noktada 20 bin doları görmüş. şimdi gene bitik. genel analizleri yabancı kaynaklardan takip ederseniz 4800 ü göreceği söyleniyor. buradan dönerse yeni bir boğa marketi söz konusu olur aksi durumda daha da diplere gidebilirmiş. ama rahat olun aceleniz yoksa beklerseniz 2021 gene tavan yapacaktır ki muhtemelen o zaman 100 bin dolar falan olacaktır. bence ileriye dönük bir yatırım umudu olabilir. gözden çıkardığınız bir miktarı yatırım bekleyin” (Sayfa 858).

f) Kimi yazarların Bitcoin'in bir yatırım aracı olmanın dışında bir ödeme aracı olacağına da inanması:

“yakında küresel ekonomik kriz patladığında yatırımcılar sığınacak liman arayacak. bu liman normalde altın olur, yine altın olacak ama bu sefer herkes altına hücum etmeyecek. öncelikle bitcoin test edilecek, test başarılı olunca altına yönelen yatırımın önemli kısmı bitcoin'e kayacak. büyük firmalar bitcoin'le ödeme kabul etmeye başlayacak. bitcoin değerlendirilecek ve bitcoin'le alışverişe insanlar alışacak. bu alışkanlık, o tarihte açmaza girmiş olan dolar ve euro'ya dönüşleri engelleyecek. böylece dolar ile euro çökecek, dünyanın yeni yıldızı kripto paralar olacak. at fav'a bekle” (Sayfa 858).

Özetle, dijital paralarla ilgili ekşi sözlük yazarlarının görüşleri her ne kadar çeşitlilik arz etse de, Türk halkı arasındaki genel kanı Bitcoinin kazandıracak bir yatırım aracı olarak görülmesi ve değerlendirilmesidir.

Sonuç

İnsanoğlu, yaşamını idame ettirmek için ihtiyaç duyduğu ürün ve hizmetleri tarih boyunca belli bir bedel karşılığı diğerlerinden temin etmek durumunda kalmıştır. Ancak insanların ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılama şekli (tüketim) sabit kalmamış, gelişen teknolojiye paralel olarak önemli değişimler göstermiştir. Davies'e göre para bu değişime ayak uydurmak için tarihsel süreç içinde “trampa, trampa + ilkel para, ilkel para, ilkel para +

modern para ve modern para” şeklinde evrilmiştir (2002:11). Ancak, internet ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu dünya ekonomik ve siyasal düzeninin değişmesi daha doğrusu küreselleşme adı altında bütünleşmesi paraya olan algıyı ve bakış açısını da değiştirmiştir. Bu değişmelere bağlı olarak 90’lı yılların başlarından itibaren Avrupa’da kart tabanlı elektronik paralar ve ilerleyen yıllarda da yazılım tabanlı elektronik paralar (dijital paralar) ve Bitcoin gibi dijital ya da kripto paralar belirlemiştir. O halde bugünkü teknolojik gelişmelere bakarak Davies’in para için ön gördüğü evrim; “modern para + dijital para ve dijital para” olarak devam ettirilebilir. Nitekim, 2014 yılında yayınlanan bir çalışmada bu gerçeğe işaret ederek paranın evrimi için “Basit eşyalardan kıymetli madenlere, nakitten kaydiye dönüşen para, e–para ile artık evrim sürecini tamamlamıştır” ifadesi kullanılmıştır (Geçer, 2014: 204). Ancak, para bulunup bugünkü haline gelinceye kadar pek çok aşamadan geçmiştir. Dolayısıyla elektronik ya da dijital paraya geçiş ileride kaçınılmaz olsa bile bu geçiş sorunsuz ve çok kısa bir sürede gerçekleşecek gibi gözükmemektedir.

Piyasadaki toplam işlem hacmi ve Amerikan Doları karşısındaki değeri dikkate alındığında şu an dijital para konusunda geçerli trend Bitcoin’dir. Bununla birlikte, Türk halkının Bitcoin algısı ekşi sözlük üzerinden araştırıldığında bu dijital paranın bir değişim ya da bir ödeme aracı olmasından ziyade sadece bir yatırım aracı olduğu görülmüştür. Bu yalnızca Türkiye için geçerli bir tespit değildir. Nitekim, ABD’nin en büyük şirketlerinden Wilmington Trust tarafından 2017 yılında hazırlatılan bir rapora göre Bitcoin bir parada olması beklenen üç temel işlevin hepsini aynı anda yerine getirememektedir. Rapora göre perakende sektöründe dünyada en çok satış yapan ilk 500 büyük firmadan sadece üç tanesi Bitcoin ile satış yapmaktadır. Ayrıca şu an piyasadaki çoğu ürünün fiyatı Amerikan Dolarına ya da geçerli diğer ülke paralarına endekslenmiştir. Buna göre Bitcoin, paranın değişim/ödeme aracı olma ve hesap birimi/değer ölçüsü olma işlevlerini henüz yeterince karşılamamaktadır. Bununla birlikte, gelecekte değer kazanacağına inanıldığı için Bitcoin’e sadece yatırım/tasarruf aracı gözüyle bakılmaktadır (Thomas, 2017: 4).

Fiziki ya da dijital olsun paranın, bir değer yaratması ve mevcut değerini koruması için arkasında mutlaka siyasal, kültürel ya da ekonomik bir güç olması gerekir. Bu güç önceleri, *kaydi para* olarak adlandırılan uygulamayla altın ya da gümüş gibi değerli maden rezervleriyle sağlanıyordu. Bugün ise *itibari para* olarak adlandırılan uygulamayla yani devletlerin ekonomik gücü/kredibilitesi ile sağlanmaktadır. Bu anlamda Bitcoin’in ya da diğer herhangi bir dijital paranın durumu Leh Doktor Lazar Markovitch Zamenhof tarafından icat edilen yapay dil Esperanto’nun durumuna benzetilebilir. Dil farklılıklarının günlük yaşamda neden olduğu sorunların farkında olan Zamenhof, insanların başka bir ülkenin dilini

öğrenmeleri yerine aynı dili öğrenmelerini arzuluyordu. Bu amaçla çeşitli dillerdeki gramer, kural, kelime, önek, sonek gibi özellikleri inceleyerek *Esperanto* adıyla yapay bir dil geliştirdi ve bu dilin yayılması/tutunması konusunda çok çaba sarf etti (Korzhenkov, 2009: 7-12). Ancak, Zamenhof'un 1800'lü yılların sonunda başlattığı bu "Lingwe Uniwersala" (evrensel dil) projesi başarıya ulaşamadı, çünkü bu dilin arkasında onu besleyen ve destekleyen siyasi, ekonomik ya da kültürel bir yapı ya da güç yoktu. Oysa ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi dev ekonomilere sahip gelişmiş ülkelerin ana dili olması nedeniyle İngilizce bugün ticaret hayatında, bilim dünyasında ve internette adeta "Lingua Franca" olmuştur. O halde Bitcoin ya da diğer dijital paraların bugünkü anlamda paranın yerini alması ve paranın tüm işlevlerini karşılaması arkalarına doğrudan (meşru) bir güç kaynağı almaları ya da kitlelerin söz birliği yaparak dijital paralara ısrarla sahip çıkmaları sonucu siyasi otoriteler üzerinde *de facto* bir durum yaratmalarıyla mümkün gözükmektedir. Ayrıca, iletişim ve ulaşımın hızla arttığı küresel bir dünyada COVID-19 gibi salgın hastalıkların ortaya çıkması toplumların fiziksel paradan dijital paraya geçiş sürecini daha da hızlandıracak gibi gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. Hanifi, (1990), "Tüketim, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi", 4. Cilt, Risale Yayınları, İstanbul.
- Aydemir, Mehmet Ali, (2005), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, "Büyük Alışveriş Merkezlerinin Aile İçi Tüketim Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisi: Konya Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Boudeguer, Rose Marie, (2015), "The First Central Bank In History And Its Banknote Printing Machine, Banca March Monthly Strategy Report", /www.bancamarch.es/recursos/doc/bancamarch/20150105/201592472/informe-mensual-noviembre-2015-historia-en.pdf
- Bordo, Michael D., (2007), "A Brief History of Central Banks, Federal Reserve Bank of Cleveland Research Department", ISSN 0428-1276, <http://www.rusoeconomics.altervista.org/Bordo2007.pdf>
- Cochran, W. G., (1977), "Sampling Techniques", Third edition, John Wiley and Sons, USA.
- Çarkacıoğlu, Abdurrahman, (2016), "Kripto-Para Bitcoin, Araştırma Raporu", Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi.
- Dabrowski, Marek ve Janikowski, Lukasz, (2018), Virtual currencies and their potential impact on financial markets and monetary policy, CASE-Center for Social and Economic Research Report, No 495, Warsaw, Poland.
- Davies, Glyn, (2002), "A History of Money From Ancient Times To The Present Day", University of Wales Press, 3rd edition, ISBN: 0-7083-1773-1.
- Durmuş, Mustafa, (2016), "Merkez Bankası Bağımsızlığı, Para ve Faiz: Kapitalizmde Finansın Ekonomi Politikası", Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3, 22-61.
- Geçer, Turgay, (2014), "Elektronik Para ve Elektronik Para Kuruluşları", Journal of Social Sciences, 3 (5), 197-207.
- Göver, İbrahim Hakan (2017), "Küreselleşen Dünya ve Dünyevileşen Küre", 3rd Conference on Social and Economic Impacts Of Globalization, Bildiriler Kitabı, 5-7 Ekim 2017, Antalya.
- Gültekin, Yaşar, (2017), "Turizm Endüstrisinde Alternatif Bir Ödeme Aracı Olarak Kripto Para Birimleri: Bitcoin", Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 96-113.
- Gürel, Emet ve Yakın, Mehmet, (2007), Ekşi Sözlük: Postmodern Elektronik Kültür, Selçuk İletişim dergisi, 7(7), 203-219.
- Güvenç, Bozkurt, (1999), "İnsan ve Kültür", 8.Baskı, Remzi Kitabevi, Ankara,
- Harper, David A., (2004), "Trade, Language and Communication, Working Paper", New York University.
- Horesh, Niv, (2012), "From Chengdu to Stockholm: A Comparative Study of the Emergence of Paper Money in East and West", Provincial China, 4 (1), 68-99.
- Howgego, Christopher, (2001), "Ancient History From Coins", Taylor and Francis E-Library.
- Karakaş, Mehmet, (2020), Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi 40(1): 541-573.
- Kestane, Serpil Ünal, (2015), "Antik Çağda Pazarlama ve Pazarlama Karması Elemanlarına Yönelik Değerlendirmeler", BEU SBE Dergisi, 4 (1), 185-208.
- Korzhnev, Alexander, (2009), "Zamenhof: The Life, Works, and Ideas of the Author of Esperanto, Esperanto Studies Foundation", (İng. Çev. Ian M. Richmond), <http://www.esperantic.org/wp-content/uploads/2016/06/LLZ-Bio-En.pdf>
- Marian, Omri, (2016), "Kripto Para Birimi Üstün Vergi Cenneti mi?", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, (Çev. Sedef Pelin Gürlek Keleş), 124 (2), 919-930.
- Marx, Karl (1864), "Das Capital", (Çev. Alaattin Bilgi), Eriş Yayınları, İstanbul.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich, (1848), "Komünist Manifestosu", (Çev.Tanıl Bora), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Melitz, Jacques, (2016), "A Model of the Beginnings of Coinage in Antiquity", CEPR Discussion Paper No. DP10795, Paris 4th version, p.1-33. European Review of Economic History, vol. 1(21), 83-103.
- Miles, Matthew B. ve Huberman, Michael A., (1994), Qualitative Data Analysis, California: Sage.
- Mucuk, İsmet (2004), "Pazarlama İlkeleri", 14. Basım, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Nakamoto, Satoshi (2009), "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System", s.1-9, www.bitcoin.org, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
- Nielsen, (2014), "E-commerce: Evolution or Revolution in the Fast Moving Consumer World?", <http://www.nielsen.com/content/dam/niensglobal/apac/docs/reports/2014/Nielsen-Global-E-commerce-Report-August-2014.pdf>
- Parlıtı, Cemalettin, (1999), "Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramında Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı", Kamu İş - İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 4 (4), 267-277.
- Starr, Ross M., (1972), "The Structure of Exchange in Barter and Monetary Economies", The Quarterly Journal of Economics, 86 (2), 290-302.
- Smith, Adam, (1776), "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations", http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/smith1776_1.pdf

- Söğüt, Fatih, (2020), İnternet Sözlüklerinde Mekânsal Ötekileştirme Üzerine Bir Araştırma: Ekşi Sözlük'te Esenyurt Başlığı Örneği, Gümüşhane Üniversitesi İletişim fakültesi Elektronik dergisi, 8(1), 45-68.
- Sui, Daniel, Caverlee, James ve Rudesill, Dakota (2015), "The Deep Web and The Darknet: A Look Inside The Internet's Massive Black Box, Science and Technology Innovation Program Woodrow Wilson Center". www.wilsoncenter.org/sites/default/files/deep_web_report_october_2015.pdf
- Şencan, İpek ve Kalkan, Onur, (2019), Medya Kullanımı ve Haber Tüketimi: Güven, Doğrulama, Siyasi Kutuplaşmalar, <https://teyit.org/wp-content/uploads/2019/01/medya-kullanimi-ve-haber-tuketimi-teyit-ocak-2019.pdf>, (Erişim: 01.10.2020).
- Şenel, Alaattin, (1982), "İlkel Topluluktan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Yayın No: 504, A.Ü. SBF Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara.
- Thomas, Rhea, (2017), "ABCs of Bitcoin and a Look Its Investment Potential", Wilmington Trust Corporation and Its Affiliates. 1-16.
- Uykal, Zuhâl ve Akdeniz, Kayhan, (2016), "Kocaeli Müzesi Koleksiyonu Bizans Dönemi Sikkelerinden Örnekler", Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirisi, 315-333.
- Velde, Francois R., (2012), "On the Origin of Specie", Federal Reserve Bank of Chicago, 1-36.
- Yanardağ, M. Ö., (2015), "9.Yüzyıl Osmanlı Devleti Para Düzeni: Kâğıt Para Kullanımına Geçiş Aşamalarının İktisadi Analizi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (36), 918-933.

İNTERNET KAYNAKÇASI

- Alexa, eksisozluk.com, https://www.alexa.com/siteinfo/eksisozluk.com#section_traffic, (Erişim 01.10.2020).
- BBC News, Australian Craig Wright Claims To Be Bitcoin Creator, <http://www.bbc.com/news/technology-36168863>, (Erişim: 03.04.2018).
- BDDK, Elektronik Para Kuruluşları, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kuruluslar/Elektronik_Para_Kuruluslari/Elektronik_Para_Kuruluslari.aspx, (Erişim: 14.05.2018).
- Bitcoin for Beginners, www.moneymuseum.com/pdf/PictureTours_bitcoin/Bitcoin%20Einstein_en-shrunk.pdf, (Erişim: 15.03.2018).
- Block Chain, <https://blockchain.info>, (Erişim: 05.12.2018).
- Cermak, Vavrinec, Can Bitcoin Become a Viable Alternative to Fiat Currencies? An Empirical Analysis of Bitcoin's Volatility Based on a GARCH Model (May 2, 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2961405> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2961405> (Erişim: 01.10.2020).
- Coin ATM Radar, <http://coinatmradar.com>, (Erişim: 05.12.2018).
- Coin Market Cap, Percentage of Total Market Capitalization, <https://coinmarketcap.com/charts/>, (Erişim: 30.09.2020).
- Ekşi Sözlük, <http://sozluk.sourtimes.org/>, (Erişim: 15.03.2018).
- European Central Bank, (1998) Report on Electronic Money, 1-47, ISBN: 92-9181-012-6, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>
- Daşkıran, Levent. Bitcoin: Dijital Dünyanın Finansal Otoriteye Başkaldırısı, <https://epnext.com/bitcoin-dijital-dunyanin-finansal-otoriteye-baskaldirisi/>, (Erişim: 19.03.2018).
- Mazarsusa, <http://mazarsusa.com/wp-content/uploads/2017/11/Global-Report-2017-1.pdf>, (Erişim: 12.03.2018).
- Resmi Gazete, Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/11/20191122-2.htm>, (Erişim: 01.10.2020).
- Riskbank, <https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/>, (Erişim: 1.03.2018).
- Singh, J. Barter Exchange: Meaning and Problems of Barter Exchange, <http://www.economicdiscussion.net/exchange/barter-exchange-meaning-and-problems-of-barter-exchange/595>, (Erişim: 5.03.2018).
- Statista, Bitcoin Price Index, <https://www.statista.com/statistics/326707/bitcoin-price-index/>, (Erişim: 15.03.2018).
- Statista, Number of Bitcoins in Circulation, <https://www.statista.com/statistics/247280/number-of-bitcoins-in-circulation/>, (Erişim: 15.03.2018).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Para Kuruluşları, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Hizmetleri/Elektronik+Para+Kuruluslari>, (Erişim: 30.09.2020).
- Yeni Sihirli Kelime Bitcoin, <http://fintechistanbul.org/2016/10/04/yeni-sihirli-kelime-blockchain/>, (Erişim: 19.03.2018).
- YÖK Tez Merkezi, Ekşi Sözlük, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (Erişim 03.10.2020).
- Ekşi Sözlük, Ekşi Sözlük Kullanım Koşulları/Hukuka Aykırı İçerik ve Şikayet, <https://eksisozluk.com/entry/19784395>, (Erişim: 02.10.2020).